

REFLECȚII ASUPRA DIMENSIUNII MITOLOGICE ÎN POEZIA LUI ANDREI ȚURCANU

Olesea GÎRLEA

Institutul de Filologie al AȘM

The article *Reflection about mythological size in the poem by Andrei Țurcanu* has the next objective: 1) to compare the poetical text with myth, and to establish the existing similarities and differences, 2) to distinguish the literary process of myth of the poet, 3) to analyse and interpret the style and novelty of the literary creation. We have studied four myths: a) myth of creation, b) Odysseus myth, c) paradise myth and eternal return, d) hell myth in next poem *Ars poetica, Et ego in arcadia fui, Odysseus and Group work of God*.

În gândirea poetică a lui Andrei Țurcanu, poezia este stare de spirit, act de cunoaștere, ea devine un mijloc de a comunica noi zone ale trăirii, ale sensibilității, ale realului explorat de poet. Creația lui Andrei Țurcanu se înscrie prin radicalismul rupturii poetice, poezia lui a venit împotriva orizonturilor de așteptare a lecturii epocii, fapt pentru care s-a ciocnit încă de la momentul apariției (1988) de o anumită inerție a criticilor din Republica Moldova.

Tema mitologiei grecești și creștine este una dintre preocupările poetului A.Țurcanu. Secvențele mitice relevă o față nevăzută a realității, pun accentul pe alternanța inevitabilă a vieții și a morții, a obsesiei noastre identitare, pe speranțele umane într-o realitate falsă, pe definirea anumitelor structuri ale condiției umane.

Scriitorul descoperă, în mod original, geneza și rulara variantelor mitice în timp și istorie, înțelege mitul ca pe un element esențial ce marchează existența, neavând nici o șansă să dispară definitiv. Mitul se poate camufla, demitologiza și remitologiza izbucnind neașteptat în poezie. Ne vom referi, în special, la prezența și descifrarea câtorva mituri definitorii în creația poetului:

- a) Mitul creației;
- b) Mitul lui Odysseus;
- c) Mitul paradisului pierdut și al eternei reînțoarceri;
- d) Mitul infernului terestru.

Trebuie precizat faptul că originile artei sunt strâns legate de mitologie, dar în evoluția lor istorică ele au devenit forme de sine stătătoare ale fanteziei creatoare. Materialitatea extraartistică (mitul antic), așa cum i s-a oferit văzului autorului creator, este izolată de contextul real al antichității și transpusă într-un context social nou, nu în sensul de epigonism literar, ci devine expresia atitudinii axiologice a autorului care ordonează și finalizează evenimentul, prin depășirea convențiilor mitului și transformarea conținutului acestuia. Detașarea de mitul antic se realizează prin aplicarea rațiunii poetului la explicarea lumii înconjurătoare. Mitul migrează în domeniul artei ca formă de exprimare simbolico-artistică, care presupune o anumită libertate a scriitorului față de conținutul explorat, o revitalizare a mitului.

Poezia *Ars poetica* face parte din lirica filozofică și este plasată în fruntea plachetei de versuri *Cămașa lui Nessos*. Prin titlul ei, poezia anunță din start faptul că reprezintă o creație poetică desăvârșită, o capodoperă a poetului Andrei Țurcanu.

Ars poetica insistă asupra creației actului artistic, dar și asupra autodefinitivității eului liric, care presupune, în egală măsură, și har („curg sâmburii, în suflet călător prind colte”), și caznă („otrava rumenă mi-e fructul”). Actul de creație „fructul dat luminii” este definit prin acțiunea unui principiu de geneză divină „Otrava rumenă mi-e fructul / ce l-am dat luminii, crescut în sine / – moarte și-nviere”.

Poezia se remarcă prin materialitatea versului, scriitorul coboară limbajul filozofic în planul concretului, termenii-oximoron *otrava rumenă, senin aspru, inimi opaline* sunt semne distinctive pe care poetul le preferă ca unelte propice creației poetice.

Dictatura poetică a fanteziei scriitorului e departe de orice înduioșare, găsim mai degrabă ironia rece, grotescul, urâtul, artistocratica plăcere de a dispăcea îmbinate într-o gradație ascendentă, menite să descrie un anumit public receptor, care se înscrie în anumite tipare concretizate de expresiile „inimi opaline”, „carne-albastră”, „măști frumoase”, „seminție blândă”, „ispite feline”, „grimase și himere” care „pier strivite de bolte”,

toate acestea dau contur mediocrității incapabile de sensibilizare la actul de creație artistică. În contrastul „inimilor opaline” și al „măștilor frumoase”, rodul fructului poetic „semința încolțită” izbucnește într-un „suflet călător”.

De factură modernă și postmodernă, prin întreaga ei alcătuire, lirica lui A. Țurcanu reflectă fondul problematic al existenței, fără ocolișuri și digresiuni. Scriitorul adoptă o poetică a imaginarului autohtonizând modelul arghezian și blagian. Înțelegând poezia ca expresie a vieții sufletești, poetul filozofează pe tema creației prin tehnica clasică a confruntării dintre mediocritate și noul sistem de valori. Vehemența critică și chiar depoetizarea sunt direcții strategice ale desfășurării lirice. Modern în expresie, spontan în alcătuirea imaginilor, poetul oscilează între antiteză și oximoron, ironie și imagini șocante, inocență și teroare, sugestive sunt versurile: „Seninu-i aspru, nedescris vederii, / cuțite împlântă adânc / în trupuri androgine”.

Ultimul vers al poeziei, poanta, menită să focalizeze atenția cititorului asupra unui eu nonproblematic, este o antiteză la versul din prima strofă, lumina vine în contrast cu seara: „Otrava rumenă mi-e fructul / ce l-am dat luminii (...) / „Picioarele mi se scaldă în untdelemnul serii” este, totodată, și un mod inedit de redare a genezei și amurgului creației, în general, și a ființei, în particular. Scăldarea picioarelor în mir implică referințe intertextuale la mitul biblic al răstignirii pe cruce a Mântuitorului.

Noutatea liricii lui Andrei Țurcanu se poate observa și la nivelul sintaxei poetice, în special, prin preferința pentru ingambament, predilecția spațiului alb și elipsă, dar și a pauzelor menite să nuanțeze mesajul textului pe care poetul intenționează să-l comunice.

Odysseus în Ithaka face parte din volumul *Luminișuri* și este o poezie cu subiect de inspirație mitologică. Arhetipul mitologic, Odysseus, care este o figură dinamică, luptătoare, ce depășește obstacolele ivite în cale spre a se întoarce în Ithaka, este înlocuit de poet cu o figură contemplativă, statică, nepăsătoare și rece, care admiră pe țărniș refluxul. Poezia se remarcă prin modalitatea de deținere originală a refluxului prin două personaje mitologice Polytropos și Kirke. Polytropos este văzut de poet ca o „fantomă întunecată a unui bătrân”, „cel cu multe înfățișări” „o mască a morții cu găurile goale ale ochilor în care suflă urâtul de casă”, în contrast cu Kirke, apariția căreia devine posibilă prin zbuciumul valurilor.

Penelope, femeia mitică, implicată activ în viața politică a statului, care-și așteaptă cu fidelitate soțul, fiind asaltată de peșitori, este acum o modestă „crescătoare de găște pe pajiștea cerului”.

Variantele acestei mitologii noi s-ar putea grupa sub semnul unui sistem logic cu soluții istorice imprevizibile, care anunță încă de la începutul transpunerii mitului în versuri moartea cetății Ithaka „eroii nu mai au căutare în Ithaka” și ascensiunea mediocrităților în noul sistem de valori, prin antiteza „Importanți sunt doar crescătorii de porci”.

Așadar, mitul marchează esențial existența, degradează și izbucnește neașteptat în istorie prin viziuni insolite. Conținutul textului poeziei se impune printr-o (re)mitologizare continuă. Poetul mizează pe un ciudat clivaj între mitul antic și o posibilă variantă de derulare a aceluiași mit. Mitul despre Odysseus este camuflat, așadar, sub cele mai neașteptate versiuni profane.

Poetul adoptă un model de receptare anticizantă îmbinat cu modelul de receptare actualizantă, prin surprinderea personajelor în situații existențiale noi: „Penelope/păște găștile pe pajiștea cerului din întâmplările Troiei./Lipit de o stâncă, pe țărniș Odysseus contemplă refluxul.” Poetul păstrează situația mitică cu excepția corecturii finalului și începutului, (re)interpretează mitul lui Odysseus printr-o perspectivă nouă, cu soluții istorice imprevizibile.

Efectul magic al cuvântului se face resimțit prin frământarea apelor: „Odysseus...! Odysseus...! Zeița Kirke prin zbuciumul valurilor îl caută/il cheamă”. Finalul poeziei predispozează la resemnarea metafizică a vrăjitoarei Kirke în fața morții cetății Ithaka: „Să nu mai vadă Ithaka, osânda plictisului ei, și / să nu mai audă această neconținută chemare / care știe că e doar o iluzie”.

Ca și în poezia *Ars poetica*, poetul manifestă interes pentru construcția antitetice, oximoron, interogația retorică, ingambament, dar și pentru desacralizarea mitului și a mitemelor antice.

Versul care deschide poezia *Et ego in arcadia fui...* evocă episodul genezei universului mitic „răbufnisem într-un sâmbure roșu”, urmată de ideea călătoriei inițiatice „o țineam într-una la trap”. Imaginea eului liric este camuflată de adoptarea măștii centaurului, care în accepțiunea dată de scriitor semnifică sfârșirea unei duble esențe. Imprecația celui de-al doilea vers „O ceas al uimirii păgâne!” vine în antiteză cu tabloul mitologic al edenului și sugerează pătrunderea răului în paradis. Prin secvența mitului vârstei de aur, poetul atinge zona cea mai profund și mai greu controlabilă – imaginarul; definit în termenii percepției senzoriale a realului autohton. Tabloul tipologic al edenului este completat de „pomii încărcăți de petale”, „lumină”, „floarea de

măr” (fructul primordial), „izvor”, „fuga mieilor în luncă”, „zumzetul țărâni”. Astfel poetul își manifestă intenția de a ridica planul vieții reale la dimensiunile mitului.

Antiteza din primul vers universul feeric/antifeeric „somnia din scoică” și „sâmburele roșu” accentuează ideea naturii duble a eului liric. Constituind o „parabolă” a grădinii roditoare, eul liric își autodefineste poziția celor trei stări (ipostaze):

a) *pierderea controlului asupra propriei ființe*: „trupul meu tânăr nu știa ce-i măsura”, „rămâne-voi veșnic în plin răsărit”, „cântam amețit de lumină”, „era o neconținută uitare de sine”, ipostaza zborului: „eram ca un fulg printre pomii încărcăți de petale”, „simplu mă înalț în țării” sugerează spectacolul trist al unui teritoriu îngenucheat, în care libertățile omului sunt supramate;

b) cea de a doua ipostază *dispariția locutorie a eului liric* este sugerată de gradația ascendentă prin contopirea cu „floarea de măr, cu izvorul, cu fuga mieilor în luncă, cu / zumzetul țărâni fecunde”;

c) ipostaza finală a *eului nostalgic* prin evocarea paradisului pierdut și a mitului eternei reîntoarceri: „ – Cling! cling! Îmi răsună și acum în auz tropotul de atunci / al copitei de argint”.

În aventura cunoașterii paradisului (arcadie) poetul abordează două planuri de luciditate – unul veritabil conștient și altul subconștient. Registrul verbal al poeziei este definit de alternanța modurilor verbale și a timpurilor (imperfect, mai mult ca perfectul, prezent, viitor) care creează impresia de transcendere într-o lume ireală.

Poezia *Claca lui Dumnezeu* este rezultatul artistic al unei conștiințe frământate în lupta cu teroarea istoriei. Așa cum enunță titlul, poezia se axează pe confruntarea cu pedeapsa divină. Neliniștea și angoasele existențiale, imaginea terifiantă a morții este sugerată de epitele „*Oderul clocotitor*”, *ploaie de obuze, râu de sânge, țară în oase*, dar și de metaforele șocante *țărâni din Moldova – fragil minereu / cu singurul scut – un mamă-ă-ă pe buze*. „Odra” este locul dezastrului, semnul căruia ar fi trebuit să i se asocieze, pronia divină este locul mâniei lui Dumnezeu, un centru al suferinței umane. Spațiul profan al existenței de aici și acum conține semnele coborârii *ad infernos* (*lacrimă, țipăt, cumpănă a sorții, cămașă în flăcări, o viață între maluri*) care accentuează starea de neliniște și anxietate, de pătrundere a morții devastatoare. Universul antifeeric (mitul infernului) este un spațiu în care istoria năvălește peste individ și-i aduce spectacolele cele mai degradante ale condiției umane. În aceste împrejurări, eului liric, exilat din paradisul terestru, nu-i rămâne decât să invoce divinitatea ca martor ocular al disperării și dezastrului într-o lume aflată la polul opus: „Și râul acela de sânge-nsetat, / și tinerii, Doamne, flăcăi de la coase / din moarte pre moarte călcând tremurat / c-un soare în creștet, cu țara în oase.”

Libertatea totală în creație, dezarticularea sintactică, separarea subiectului de predicat, inversiunile, constituie însemnele sintactice ale poeziei lui Andrei Țurcanu. Poetul adoptă, în creația sa artistică, o atitudine critică și lucidă, ironică și autoironică, pe alocuri, surprinde și provoacă cititorul la meditații profunde, insistă asupra eroizării grotescului și estetizării cotidianului. În această ordine de idei, cititorului nu-i rămâne decât să parcurgă împreună cu eroul liric un drum cu umbre și luminișuri, în năzuințele de accedere spre zonele superioare ale sufletului, explorând o poezie ironică, sinceră și directă.

Prezentat la 04.12.2008